

КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СИНТЕЗУ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНОЮ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

ІВАНОВ Ю. Б., ПІДДУБНА Л. І.

УДК 339.944

Іванов Ю. Б., Піддубна Л. І. Концептуально-методологічні аспекти синтезу системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства

Розроблено концептуальну модель синтезу системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства із використанням методології стратегічного підходу та положень теорії багаторівневих ієрархічних систем.

Ключові слова: міжнародна конкурентоспроможність підприємства, система управління, синтез, концептуальна модель

Рис.: 1. **Формул:** 1. **Бібл.:** 8.

Іванов Юрій Борисович – доктор економічних наук, професор, заступник директора Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України (пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх, Харків, 61002, Україна)

E-mail: ivn77@bk.ru

Піддубна Людмила Іванівна – доктор економічних наук, професор, Харківський національний економічний університет (пр. Леніна, 9а, Харків, 61166, Україна)

УДК 339.944

Іванов Ю. Б., Поддубная Л. И. Концептуально-методологические аспекты синтеза системы управления международной конкурентоспособностью предприятия

Разработана концептуальная модель синтеза системы управления международной конкурентоспособностью предприятия с использованием методологии стратегического подхода и положений теории многоуровневых иерархических систем.

Ключевые слова: международная конкурентоспособность предприятия, система управления, синтез, концептуальная модель

Рис.: 1. **Формул:** 1. **Библ.:** 8.

Іванов Юрій Борисович – доктор экономических наук, профессор, заместитель директора Научно-исследовательского центра индустриальных проблем развития НАН Украины (пл. Свободы, 5, Госпром, 7 подъезд, 8 эт., Харьков, 61002, Украина)

E-mail: ivn77@bk.ru

Поддубная Людмила Ивановна – доктор экономических наук, профессор, Харьковский национальный экономический университет (пр. Ленина, 9а, Харьков, 61166, Украина)

UDC 339.944

Ivanov Y. B., Piddubna L. I. Conceptual and Methodological Aspects of the Synthesis of the Control System of the International Competitiveness of the Enterprise

A conceptual model of the synthesis of the control system of the international competitiveness of enterprises with a strategic approach and methodology of the theory of multi-level hierarchical systems.

Key words: international competitiveness of the enterprise, management system, synthesis, conceptual model

Pic.: 1. **Formulae:** 1. **Bibl.:** 8.

Ivanov Yuriy B. – Doctor of Science (Economics), Professor, Deputy Director, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (pl. Svobody, 5, Derzhprom, 7 pid'yizd, 8 poverkh, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: ivn77@bk.ru

Piddubna Lyudmila I. – Doctor of Science (Economics), Professor, Kharkiv National University of Economics (pr. Lenina, 9a, Kharkiv, 61166, Ukraine)

Глобалізація конкуренції та зростання відкритості національних економічних систем радикально змінюють механізм управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств. У повній відповідності із цими змінами у зарубіжних фірмах і корпораціях здійснюються прискорена розробка й впровадження новітніх систем управління конкурентоспроможністю, адаптованих до геоекономічних координат бізнесу і досягнення глобальних конкурентних переваг. Принци-

повою особливістю цих систем є ієрархічний механізм вироблення управлінських рішень із функціональним узгодженням цілей та інтегруванням потенціалів державного і корпоративного рівнів управління.

Усвідомлення глибини і радикальності цих змін у вітчизняній науковій літературі, на жаль, явно запізнювалось, а їх оцінка не виходила за певні інтелектуальні рамки. Як наслідок, концептуально-методологічні проблемами синтезу систем управління міжнародною конку-

рентоспроможністю українських підприємств дотепер не стали реально пріоритетними у вітчизняних наукових дослідженнях. Акцент на науково-прикладний рівень вирішення проблеми, хоча і є винятково важливим, але при відсутності системно-стратегічного бачення моделі її розв'язання, виявляється малопродуктивним. Це підтверджують останні рейтинги конкурентоспроможності країн, які не тільки не подають ознак розв'язання проблеми, а навпаки – констатують факт регресивного руху і погіршення конкурентних позицій української економіки у 2010 – 2011 рр. [1. р. XVII].

Аналіз причин низької ефективності управління конкурентоспроможністю українських підприємств вказує на існування недоліків і вад, серед яких слід виділити: *по-перше*, методологічні, які пов'язані з багаторівневим ієрархічним механізмом управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства; *по-друге* – науково-методичні, які пов'язані з нерозробленістю методів і технологій гнучкого інтегрування державно-регулятивного і мікроекономічного рівнів системи управління конкурентоспроможністю; *по-третє* – організаційно-процедурні, які пов'язані з питаннями структурно-функціонального, інформаційного та параметричного синтезу системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства.

Низький рівень концептуально-методологічного та методичного забезпечення на практиці доповнюється недоліками суб'єктивного характеру – схильністю топ-менеджерів підприємств до створення «гібридних» систем управління міжнародною конкурентоспроможністю із охопленням підходів і методів управління, які нерідко містять різномірні і взаємовиключні елементи із надлишковим ступенем свободи, які не працюють на досягнення необхідного результату управління. Використання подібних систем не тільки не забезпечує підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності підприємств, а навпаки, спричинює зростання трансакційних витрат і залучення додаткових ресурсів для підтримки їх функціонування.

Наявність цих недоліків і вад актуалізує завдання розвитку методологічного забезпечення та методичного інструментарію синтезу систем управління міжнародною конкурентоспроможністю вітчизняних підприємств.

Метою статті є розвиток концептуально-методологічних засад синтезу системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства на основі стратегічного підходу та положень теорії ієрархічних структур.

Задача синтезу системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства, яка відноситься до класу систем зі складним алгоритмом функціонування [2, с. 449], є настільки актуальною, наскільки й складною. Це зумовлюється: *по-перше*, системними властивостями об'єкта управління, комплексне врахування яких ускладнює структурно-функціональні характеристики системи управління; *по-друге* – наявністю складної мети системи управління, методи структуризації та формалізації якої, як зазначають фахівці, сьогодні більш нагадують мистецтво, ніж алгоритмічний процес [2, с. 432]; *по-третє* – великим ступенем відкритості та

стохастичності поведінки системи, що вимагає використання складних методологічних процедур зниження невизначеності.

Синтез системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства вимагає, насамперед, чіткого уявлення мети системи управління та концептуальної моделі її функціонування. Згідно з системним підходом, слід розрізнити поняття «мета системи» і «мета управління системою». Метою системи є вироблення засобів впливу на об'єкт управління, тоді як метою управління системою є оптимізація процесу її функціонування у площині досягнення бажаного стану об'єкту управління [3, с. 160]. Звідси, метою проектування системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства є не сам стан об'єкта управління, а оптимізація моделі досягнення стану конкурентоспроможності, при якому забезпечується усталене функціонування підприємства як суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності. Виразно кажучи, концептуальна модель функціонування системи управління є тим «програмним забезпеченням», яке визначає спосіб формування і підтримки міжнародної конкурентоспроможності підприємства та ефективність функціонування системи управління. Світовий досвід свідчить про те, що найвищий рівень концептуалізації моделі управління досягається тоді, коли конкурентоспроможність підприємства формується й підтримується «ззовні» – не внутрішнім потенціалом виробничої системи, а зовнішньою по відношенню до неї управлінською системою [4, с. 200].

У методологічному плані важливо виділити, насамперед, ті ієрархічні рівні й адекватні їм блоки і елементи, які утворюють «несучу конструкцію» і в параметрах функціонування яких має визначитися концептуальний каркас системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства. Вирішення цієї проблеми вимагає переосмислення традиційного уявлення міжнародної конкуренції як «конкуренції фірм і галузей» [5, с. 621], яке, м'яко кажучи, сильно не дотягує до реалій сучасного міжнародного економічного життя. Реальністю є формування типологічно нових суб'єктів міжнародної конкуренції – інституціоналізованих структур із державно-корпоративним механізмом реалізації їх інтересів. У таких структурах саме поняття «система управління» набуває нового геостратегічного сенсу, в якому, як зазначають фахівці, мова йде вже не про традиційні засоби й методи формування конкурентних переваг, а про «нову матрицю конкуренції» та «інституційний код конкурентоспроможності» [6, с. 34 – 35].

У цьому контексті концептуально-важливим завданням синтезу системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства є розробка моделі її функціонування, в яку мають бути закладені єдиний суспільний інтерес, єдина державно-корпоративна мета управління та багаторівнева ієрархічна процедура вироблення оптимальних управлінських рішень із послідовним зниженням рівня складності проблем для мікроекономічного рівня. Концептуальну модель системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства наведено на *рис. 1*.

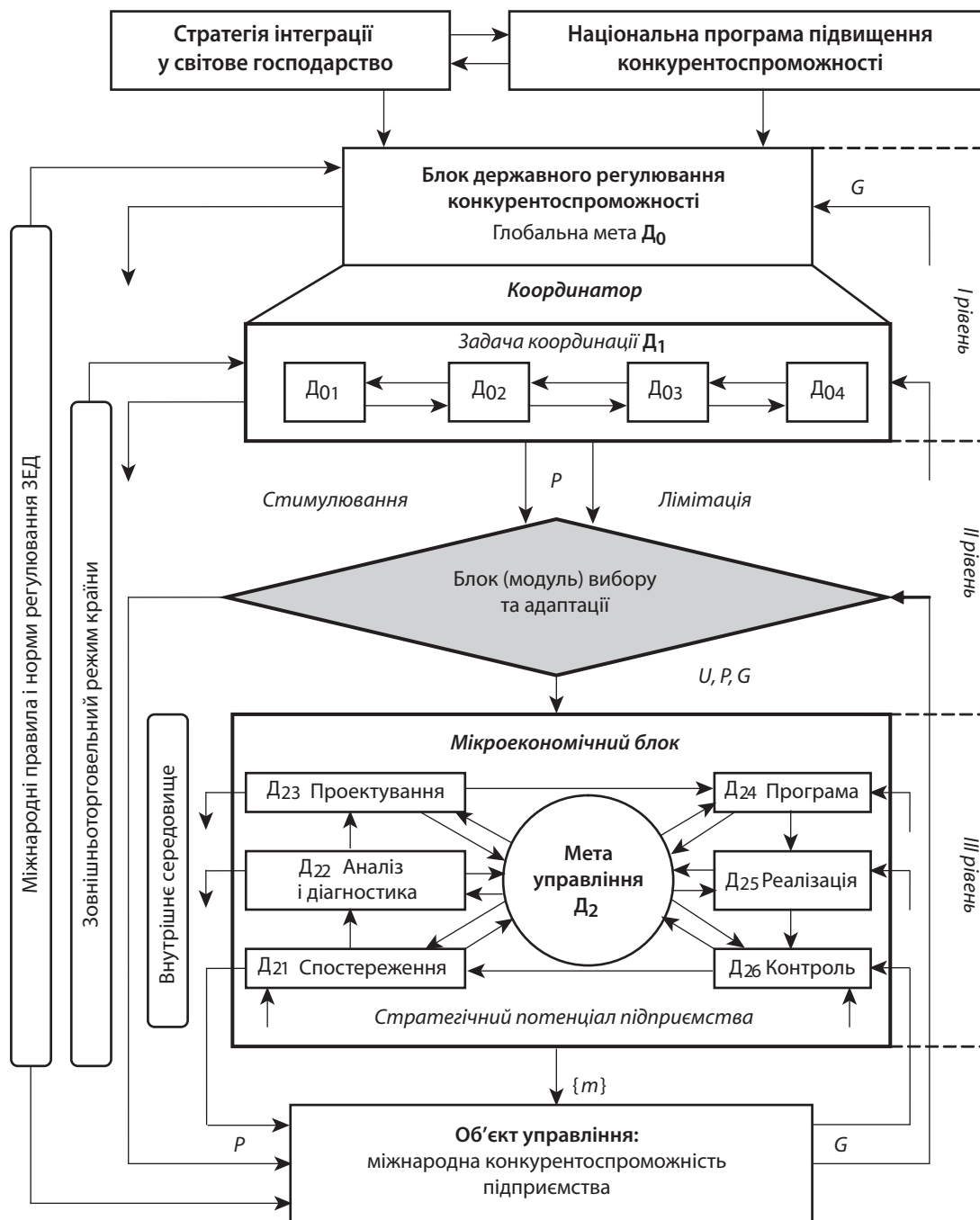

Рис. 1. Система управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства як триврівнева ієрархічна структура

Наведена на рис. 1 модель системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства має тривірневу ієрархічну структуру із державно-регулятивним і мікроекономічним контурами управління та адаптивним механізмом їх інтегрування. Як і для будь-якої ієрархічної системи, її характерними ознаками є [7]: вертикальна декомпозиція системи на підсистеми (рівні, блоки, страти); пріоритет підсистем вищого рівня по відношенню до нижчих; механізм зворотних зв'язків, який охоплює усі ієрархічні рівні, що забезпечує функціональну відповідність системи цілям її функціонування.

Блок державного регулювання (див. рис. 1) є найвищим рівнем організації системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства. Його

функціональна роль полягає у виробленні рішень, які знижують складність проблеми управління конкурентоспроможністю на нижчих рівнях. Програмно-цільова структура блоку регулювання відображає зміст національної програми підвищення конкурентоспроможності та механізм її реалізації. У межах цього рівня управління визначаються пріоритетні галузі та виробництва, які мають потенціал досягнення світового рівня конкурентоспроможності та потребують державного сприяння й підтримки, а також «неперспективні» виробництва, які на даному етапі не мають перспектив розвитку. Деагрегація глобальної мети системи управління (Д) здійснюється через стимулюючу і лімітуючі функції координатора системи управління (див. рис. 1).

Стимулююча координація здійснюється за допомогою принципів координації (методів) задач мікроекономічного рівня управління із можливістю їх самостійного вибору підприємствами. Відповідність координатора закону «необхідного різноманіття» [8] забезпечується нарощуванням принципів координації за рахунок нових рівнів ієрархії та додаткових страт (див. рис. 1).

Лімітуюча функція координатора системи управління забезпечується обмеженням результатів і видів діяльності «неперспективних» підприємств із використанням засобів економічного або інституційного характеру.

Мікроекономічний блок системи управління міжнародною конкурентоспроможністю, отримуючи від регулятивного блоку можливі варіанти і моделі вирішення проблеми, конкретизує алгоритм вироблення оптимального управлінського рішення, у площині функціонального відображення вирішення глобальної задачі (Д).

Так, якщо вихідний стан міжнародної конкурентоспроможності підприємства задається функцією P (див. рис. 1), а реальний стан – функцією G , то вибір управлінських рішень $\{m\}$ обмежується оцінкою $G = P$, а вихідний стан об'єкта управління є відображенням:

$$P : M \times U \rightarrow Y, \quad (1)$$

де M – множина альтернативних управлінських рішень; Y – множина можливих результатів управлінських рішень; U – множина невизначеностей, які відображають відсутність уявлень залежності управлінського рішення і його результату – вихідного стану об'єкта управління Y .

Процедура вироблення оптимального управлінського рішення на мікроекономічному рівні залежить від множини невизначеностей U . Можливим варіантом є структуризація підсистеми мікроекономічного рівня за методом «цикл управління – об'єкт управління», як це наведено на рис. 1. Якщо множина U дорівнює одиниці або є пустою, що свідчить про відсутність невизначеності для даного управлінського рішення. У випадку, якщо множина U є більшою ніж одиниця, то процедура вибору оптимального управлінського рішення переміщується на вищі рівні системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства – адаптації та координації.

Рівень (блок) адаптації (див. рис. 1) конкретизує множину невизначеностей U за допомогою аналітичної обробки спостережень, аналізу досвіду та зовнішніх джерел інформації щодо можливих видів невизначеностей, та їх походження. Завданням цього блоку є звуження множини невизначеностей та спрощення моделі прийняття рішень для мікроекономічного рівня. У випадку стаціонарності системи та її середовища множина U звужується включно до одного елемента, а у випадку підвищеної турбулентності множина U може включати не тільки існуючі, а й гіпотетично можливі елементи впливу на прийняття рішень в системі, а отже, у разі необхідності множину U може бути розширено за межі раніше прийнятої базової гіпотези. Зворотні зв'язки (див. рис. 1) забезпечують коригування поведінки системи управління на кожному з її рівнів шляхом змін параметрів бажаного (P) і реального (G) рівнів міжнародної конкурентоспроможності підприємства.

Новизна запропонованої моделі синтезу системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства визначається перевагами, які забезпечують:

1). комплексне охоплення й узгодження глобальної і локальних задач макро-, мезо- та мікроекономічного рівнів управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств, що в умовах трансформаційних змін і структурних зрушень в економіці є абсолютно необхідним;

2). підвищення якості управлінських рішень за рахунок конкретизації проблеми та зменшення її складності на нижчих рівнях системи управління;

3). можливість оперативного отримання актуальної інформації на кожному з рівнів системи управління за рахунок декількох петель зворотного зв'язку та деталізації інформації, яка передається «зверху вниз»;

4). підвищення ефективності управління внаслідок розширення принципів координації, зростання інформаційної потужності керуючої системи та суміщення в ній глобальної мети із задачами координації та управління.

Перспективними напрямками досліджень з метою практичного застосування пропонованої моделі синтезу системи управління міжнародною конкурентоспроможністю українських підприємств є вирішення завдань, пов'язаних із нарощуванням рівня різноманітності координатора системи управління з урахуванням галузевої належності підприємств і вибором принципів координації її елементів. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. The Global Competitiveness Report. – 2010 – 2011. World Economic Forum. Geneva, Switzerland. 2011., p XVII.
2. Системный анализ и принятие решений. Словарь-справочник : Учеб. пособие для вузов / Под ред. В. Н. Волковой, В. Н. Козлова. – М. : Высшая школа, 2004. – 616 с.
3. Экономическая кибернетика : Учебное пособие / Донецкий гос. ун-т. – Донецк : ДонГУ, 1999. – 337 с.
4. Управление международной конкурентоспособностью в условиях глобализации экономического развития : Монография : у 2 т. – Т. II / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, Л. Л. Антонюк та ін. – К. : КНЕУ, 2006. – 592 с.
5. Портер М. Международная конкуренция : Пер. с англ./ М. Портер. – М. : Международные отношения, 1993. – 896 с.
6. Бест М. Новая конкуренция. Институты промышленного развития / М. Бест. – М. : ТЕИС, 2002. – 356 с.
7. Месарович М. Теория иерархических многоуровневых систем / М. Месарович, Д. Мако, И. Такахаара. – М. : Мир, 1973. – 344 с.
8. Эшби У. Р. Введение в кибернетику. – М. : Изд-во иностранной литературы., 1959. – 432 с.